

Nils M. Knutsen

”Mit Hjem laa ved Vestfjorden”

Knut Hamsuns sterke binding til Hamarøy og Nordland kommer fram på flere måter i hans forfatterskap. I dette foredraget skal jeg peke på noen av de trekkene som viser hvordan Hamsun forankrer sine bøker i et nordnorsk folkeliv og i en nordnorsk dialekt han kjente fra innsida. Hans solidaritet med landsdelen kom iblant fram som en ganske aggressiv polemikk mot usynliggjøringa av Nord-Norge og mot den hovedstads-dominans som var like tydelig i norsk offentlighet den gang som i dag. Gjennom sine bøker og artikler bidro Knut Hamsun mer enn noen annen i hans samtid til å endre det negative bildet av Nord-Norge og nordlendingene.

*

La oss begynne med litt geografi:

Hamsun plasserer alle sine nordlandsromaner i et virkelig landskap: Når August og Edevart reiser med nordgående dampskip og kommer til Bodø, da er de "så å si hjemme" (Samlede verker, bind X, s. 191). I den siste boka i August-trilogien får vi vite at Polden ligger nord for Segelfoss by, og i nærheten ligger åpenbart også de andre stedene vi kjenner fra Hamsuns nordlandsromaner – Sirilund og Rosengård og Sellanrå. Hamsun har altså plassert alle sine fiktive nordlandssamfunn en gammeldags dagsreise eller to nord for Bodø, i det området som i virkelighetens verden heter Steigen og Hamarøy.

Disse fiktive samfunnene er omgitt av flere autentiske navn enn Bodø: Vi hører om Lofoten og Skrova og Raftsundet og Stokmarknes og Hinnøya og Senja. Og når Joakim reiser på sildfiske *nordover* til Eidsfjord i Vesterålen og til Kvæfjord i Sør-Troms, så er også dette autentiske navn på gamle, berømte

sildfjorder, navn som vekker helt bestemte assosiasjoner hos en sakkyndig leser.

Hamsun knytter altså tekstene til den region han kjente fra sin oppvekst, og han knytter tekstene til regionens næringsgrunnlag og næringshistorie.

Han knytter tekstene til regionen også på andre måter.

På de fiktive stedene Segelfoss og Sirilund og Polden dukker det for eksempel opp autentiske gårds- og stedsnavn fra Hamarøy, f. eks. Kleksen (Klekshågen), Kløttran, Tuva, Skjelelva, Lian, Herset, Breidablik, Kleiva, Roten (Rota), etc.

For en lokalkjent leser vil altså Hamsuns nordlandsromaner bevege seg i et ganske velkjent landskap. Det viktigste og mest omfattende innslaget av lokalt stoff finner vi imidlertid i Hamsuns dialektfargede språk og i hans skildring av småtrekk ved det hverdagslige folkeliv.

Dette lokale stoffet har liten betydning for tekstenes budskap eller hovedtemaer, ingen betydning for personskildringa eller kjærligheten eller psykologien eller konfliktstoffet eller ideologien i tekstene.

Hva kan da være grunnen til at Hamsun tar det med?

En grunn kan være at han tar dette stoffet med av forteller-tekniske årsaker; de lokale detaljene gir beretningen fylde, gir miljøet autenticitet, gir personene farge og forankring og gir forfatterstemmen autoritet.

En annen grunn kan være at han tar dette stoffet med for å vise *hvem han er og hvor han er fra*.

Hamsun skriver om den hjemvendte mangemillionæren Tobias Holmengrå i *Børn av tiden*: "Han var selv fra folkedypet, han var en kjender av den verden han var kommet fra" (Samlede verker, VI, s. 267).

Dette kunne Hamsun også skrevet om seg selv: Også han var fra folkedypet, også han var en kjenner av den verden han var kommet fra, og ved å fortelle om denne verden, forteller han også om seg selv.

Denne fortellinga kommer fram på flere måter.

Iblant dukker autentiske hendelser fra Hamarøy opp midt inne i fiksjonen: Folk i Polden (i likhet med folk på Hamarøy) husker Andreas Mensa "som ble henrettet i Lofoten 10 bygder borte", og de husker fra nabobygda piken Ellen "som kjøvde barnet sitt" (Samlede verker, X, s. 156).

Også på Segelfoss husker folk autentiske hendelser på Hamarøy, f. eks. husker de "distriktslæge Paul Føyns kuldseiling" (Samlede verker, XII, s. 108), de husker den utenlandske matrosen som ble gravlagt på Hamarøy kirkegård, og de husker uværet som blåste taket av låven til "Willumsen pun Lian" (Samlede verker, XII, s. 109).

På denne måten blandes fiksjonen med autentiske fakta; ekko fra Hamsuns barndom holder fiksjonen fast i et bestemt miljø i et bestemt landskap. Denne autentisiteten i miljøskildringa bekreftes av et dialektfarget språk, et språk som tydelig signaliserer Hamsun nordlige røtter.

”Ravgalt indtil kunst”

Hamsuns nordlandsromaner er overrislet med ord man ikke uten videre finner i noen ordbok. Iblant finner Hamsun det nødvendig å understreke at han bruker uttrykk fra Nordland:

En gang Edevart er ute i båt sammen med Lovise Magrete, ser de en manet i sjøen: – "Vi kalder det kobbespy nordenfor, svarte Edevart" (Samlede verker, X, s. 232).

August vil en dag kjøpe tauverk på butikken hos Pauline: – "Jeg skulde hat en kal, sa han på ret nordlandsk" (Samlede verker, XI, s. 15).

Da den vakre fru Falkenberg kommer for å se til karene som arbeider ute på jordet, hilser hun til dem: – "Signe arbeidet! sier hun. Det sa vi i Nordland" (Samlede verker, V, s. 382).

Men oftest bruker Hamsun sine nordlandske ord og vendinger uten kommentar og uten forklaring. Han kunne, ikke minst av hensyn til sine utenlandske oversettere, valgt å bruke vanlige

riksnorske ord, men han velger svært ofte dialektformer. Noen av disse formene er i bruk også i andre dialekter, men de fleste er typiske lokaluttrykk, og derved får Hamsuns språk en særegen nordlandstone. Noen av disse ordene er nå gått ut av bruk, men de fleste lever i beste velgående den dag i dag.

Eksempelene er mange:

Han skriver ikke å ta til takke, men å *tækkes*, ikke å foreta seg noe, men å *fare åt*, ikke å bry seg om, men å *gi om*, ikke spandere, men å *kostværde*, ikke en grei og kjekk mann, men en *staut* mann, ikke fanden, men *farken*, ikke øsekar, men *auskjer*, ikke tresko, men *klumper*, ikke skryt, men *skrepp*, ikke bær, men *bærr*, ikke vår sønn Lars, men *han Lars vores*, ikke snøbart, men *avberra*, ikke hva sier du, hva mener du, hva tror du, men *Hvad du sier? Hvad du mener? Hvad du tror?*

Og her er flere eksempler: Hamsun skriver ikke kardialgi, men *brystvé*, ikke putevar, men *putevår*, ikke kulde, men *kjyld*, ikke å mangle, men å *tryte*, ikke å løpe, men å *rænde*, ikke aldeles, men *snoft*, ikke er De gal, men *e Dokker rasanes*, ikke barnet, men *barnungen*, ikke skrap, men *skrot*, ikke streve, men *bale*, ikke oppredd seng, men *opreidd*, ikke råmelkspudding, men *kjelost*, ikke en blomst, men en *blomster*.

Og vi kan enda finne mange til:

Hamsun skriver ikke at jorda er tint, men at den er *tien*, ikke å få, men å *annamme*, ikke å bry seg om, men å *kjære om*, ikke bordkniven, men *bordjungen*, ikke å gifte seg, men å *forandre seg*, ikke å spørre, men å *fræge*, ikke å drøye, men å *dryge*, ikke snartur, men *snoptur*, ikke brød, men *stomp*, ikke for moro skyld, men for *trøisomhet*, ikke å ha imot, men å *fortryte*, ikke uforsiktig, men *uskjøtten*, ikke å minke, men å *svane ned*, ikke jakke, men *trøie*, ikke fint, men *gromt*, ikke kry, men *hoffærdig*, etc.

Iblant forklarer Hamsun hva ordene betyr, men helst står de uten forklaring. Dette skaper iblant problemer for moderne lesere, det kan vi bl. a. se i et par av de Hamsun-filmene som er laget:

I romanen *Landstrykere* sier Karolus at han er blitt mere "før", dvs. han har lagt på seg, blitt fyldigere. I filmatiseringa av romanen har regissøren villet ha denne replikken med, men han har ikke forstått hva "før" betyr, derfor har han kanskje trodd at dette var en trykkfeil. I alle fall er replikken blitt endret til at Karolus sier: "Æ er blitt mere nu enn før", dvs. replikken er blitt helt meningsløs.

Saktens fins det en del trykkfeil i Hamsuns *Samlede verker*, men i dialektbruken tar Hamsun aldri feil; der er han på hjemmebane.

*

Lokalkoloritten kommer også fram gjennom skildringa av småtrekk i hverdagen:

I *Landstrykere* leser vi at når Ragnas bestemor er død, hvelver Ragna etter gammel skikk et tretraug foran dørhella, tegnet på at det er lik i huset. I samme bok fester Pauline "en strimmel grov ripssilke på sit underskjørt så det kunde skrape når hun gik indover kirkegulvet". (Skreddersønnen Hamsun har i det hele tatt ganske mange opplysninger om klær og stoffer; dette er bare en av dem.)

I vårknipa må folk i Polden iblant låne høy hos naboene, og da skal høyet etter gammel skikk bæres i et stort og rommelig skjørt:

Det var nedarvet skik å bære høi i skjørter, å, det var kjendte og årvisse tilfælder i bygden. Skjørterne rummet så meget, de var som ballonger å fylde. Ret som det var kunde to og to kvindfolk sees å rugge i sneen med vældige bører på ryggen, skjørter fuldstappet med høi og surret med line (*Samlede verker*, XII, s. 31).

I et nesten papirløst samfunn holder allmuen orden på året via almanakken, og de holder orden på arbeidsdagene på klippfiskbergene ved at de har "krittet streker i takbjælken hjemme" (*Samlede verker*, X, s. 52). Kaffen oppbevares i en okseblære, og den kokes i grua, der kjelen står på et stativ av jern, en såkalt

trefot. I kaffen bruker de ikke melk, men sirup; et sår desinfiserer Isak ved å late sitt vann på det.

I familiene er det ikke vanlig å vise varme følelser og slett ikke å gi hverandre kjærtegn: "Hvor let kunde ikke slikt noget slå over i rørelse og ydmyghet, ja i tårer i øinene – det skammeligste av alt!" (Samlede verker, X, s. 193).

De fleste menneskene Hamsun forteller om, lever i fattigdom, og fattigdommen kommer stadig til uttrykk gjennom små, karakteristiske detaljer:

Før postbudet Benoni blir rik og allmechtig, feirer han en spartansk jul, og da strør han salt på stearinlyset for at det skal brenne langsomt og vare lenge, et knep Hamsun åpenbart kjente til.

I *August* får vi høre at fattigfolk kan bruke potet til å drøye brødmelet. For Hamsun er dette tydeligvis velkjent kost, derfor kan han da også komme med en sakkyndig kommentar:

Kornet blev malt og potet blandet i melet for å dryge det. Brød av denne blanding hadde den ulempe å mugne fort, men det var godt i smak så lenge det var ferskt, og det læsket bedre end bygbrød og sparte derved sul (Samlede verker, XI, s. 163).

Nordlendingene

Hamsun viser sin solidaritet med Nord-Norge og nordlendingene også på andre måter. Han tar f. eks. kraftig til motmæle mot de ekstremt negative bilder av nordlendingene som regelmessig dukket opp i den norske offentligheten.

For å kunne sette Hamsuns synspunkter på Nord-Norge og nordlendingene inn i sin rette sammenheng, er det nødvendig med et lite kulturhistorisk tilbakeblikk:

Gjennom flere hundre år hadde embetsmennene i sine rapporter skapt et ekstremt negativt bilde av Nord-Norge. Ikke bare var klimaet forferdelig, befolkningen var ytterst primitiv, så

primitiv at enkelte hevdet at nordlendingene var helt forskjellige fra andre nordmenn. En av de som hevdet dette, var prost Erik Colban i Vågan i Lofoten.

I 1814 sendte prost Colban en rapport til De Norske Videnskabers Selskab i Trondheim. I denne rapporten forsøker Colban å forklare nordlendingenes latskap. Denne latskapen er så stor at det etter prostens mening bare kan skyldes at nordlendingene har en helt annen *blodtype* enn andre nordmenn, en tykk og seig blodtype som får dem til å bevege seg veldig sakte og ”slæbe sine Been efter sig”. Grunnen til det tykke blodet, hevdet Colban, var at nordlendingene var omgitt av for mye sjøluft, for det er ikke bra: ”Havets Taage fortykker Blod og Safter”, skriver han, og dette får altså katastrofale konsekvenser for arbeidstempoet.

Det tykke blodet gjør dem ikke bare late, men også avstumpet på alle måter, ikke minst følelsesmessig. F. eks. er forelskelse, ”den ømme Elskov”, ”Næsten ukjendt, endog blandt Ungdom”. Nordlendingenes kjærlighetsliv er derfor ikke preget av stort raffinement, det består stort sett i at dyrisk begjær ”drager den ene til den anden og finder strax tilfredsstillelse”.

Den eneste fordelen med det tykke blodet og den ekstreme ufølsomheten er at nordlendingene ikke reagerer nevneverdig på ulykker og sorg og død. ”Tungsindighed er derfor en stor Sjeldenhed”, slår prosten fast, nordlendingene er rett og slett så sløve at de ikke engang har vett til å være deppa!

Drikkfeldige er de også; både menn, kvinner og barn setter til livs ”utroelige Portioner” brennevin, heldigvis ”uden synderlig Virkning”. Dessuten er de urenlige, og den maten de lager er ”neppe spiselig”.

De er også ulydige, de nekter f. eks. å høre på prosten når han vil lære dem å fiske torsk. Han forklarer dem så godt han kan at det beste agnet etter skrei er godt stekte rognkaker, dypet i kamferbrennevin. Men nei, fiskerne i Lofoten er helt uimottakelige for prostens velmente råd, de nekter å spandere rognkaker og

brennevin på skreien; de drikker tvert imot brennevinet selv og lar skreien nøye seg med en hvit ulltråd på kroken. Denne oppsetsigheten får selvsagt prosten til å bli forarget: Han har jo vært både i København og på latinskolen og på universitetet, og da er det selvsagt han som har rett!

Myten om det tykke og seige blodet nordpå holdt seg i flere ti-år framover. Sorenskriverfullmektig Hans Schulze skriver fra Vesterålen i 1851 at ”det er en kjendt Sak blandt Medicinere at Nordlændinger må ha dobbel Dose af all Medicin”, ellers virker den ikke, for så tykt blod har de!

I rettferdighetens navn skal det sies at det også kom enkelte positive karakteristikker av nordlendingene. F. eks. skriver engelskmannen Arthur de Capell Brooke i 1821 at jo lenger nord man kommer i Norge, jo bedre blir man behandlet, i alle fall bedre enn i sør, der en reisende engelskmann jo blir betraktet som et vandrende pengeskrin det gjelder å tømme så fort som mulig! Capell Brooke likte seg da også så godt i Finnmark at han ble boende i Hammerfest en hel vinter.

Amtmann G. P. Blom fra Drammen var enig med Capell Brooke. Blom, som reiste nordover i 1827, berømmet nordlendingene for å være den mest opplyste allmue i landet. Dette kom ikke av lesning, slo Blom fast, det kom av at nordlendingene var de mest bereiste mennesker i Norge. En stor del av fiskerne besøkte Trondheim eller Bergen en eller to ganger om året, dessuten reiste de på fiske til Lofoten og til Finnmark. Takket være sine mange reiser var nordlendingene vant til å omgås fremmede og vant til å snakke for seg. Det som framhever dem foran andre folkegrupper i Norge, skriver Blom, er derfor ”deres Tydeligheds-Ævne”, dvs. deres evne til å svare på spørsmål og i det hele tatt gjøre rede for seg og sitt; dette til forskjell fra den forknytte mumling Blom var vant til fra allmuen på Østlandet.

Enda mer entusiastisk for Nord-Norge var Bjørnstjerne Bjørnson som reiste nordover på foredragsturné i 1869. Hans beretning om reisen, ”En ny Feriefart”, er til dags dato kanskje det

mest begeistrede som er skrevet om Nord-Norge, både om naturen og om folket. Bjørnson var til og med begeistret for midnattssola, som inntil da stort sett hadde vært sett på som et problem i og med at den holdt turistene våkne om nettene.

Men det er lite som tyder på at Bloms og Bjørnsons meninger fikk større gjennomslag. De gamle, negative mytene fortsatte i beste velgående, og de dukker opp på forbausende steder. I 4. akt i dramaet *En Folkefiende* lar f. eks. Henrik Ibsen stykkets hovedperson, dr. Stockman, uttale seg om nordlendingene. Han har nemlig vært lege ”i en forskrekkelig avkrok” nordpå, men det var bortkastet tid for en mann som ham: ”De stakkars forkomne skapninger” der oppe har ikke bruk for lege, hevder han, de klarer seg godt med en dyrlege!

Slik kunne man altså snakke om nordlendinger, og det uten at noen protesterte! Sentrale nordlendinger i norsk offentlighet på slutten av 1800-tallet – f. eks. professor Elias Blix fra Gildeskål, biskop i Kristiania, A. Chr. Bang fra Dønna eller stortingspresident Sivert Nielsen fra Bodø – tok aldri til orde mot den hets landsdelen jevnlig ble utsatt for. Men Hamsun var ikke så tilpasningsdyktig som disse andre, og – som vi vet – hadde han i høy grad sine meningers mot. Han våget derfor å ta til motmæle mot makteliten i Kristiania, og han ble derved talsmann for hele landsdelen.

*

Det begynte allerede i *Mysterier* (1892), der Johan Nilsen Nagel lufter sine meninger om hovedstaden:

Hver gang Kristiania ble nevnt så han et parti av Grænsen for sine øine og det luktet uthængte klær. Han fik forestillingen om en storsnobbet småstad med et par kirker, et par aviser, et hotel og en fælles vandpost, men med de største mennesker i verden. Han hadde aldrig set menneskene bryste sig som der, og Herregud hvor han mangan gang hadde ønsket sig væk når han hadde levet der! /../ Der sat verdens største malere, verdens håpefuldeste ungdom, verdens fashionableste damer, verdens flinkeste redaktører og verdens største diktere! Hehe,

det sat de og pustet sig op for hverandre – den ene sjæleglad for å bli påskjønnnet av den andre (Samlede verker, I, s. 194).

Og Hamsun fortsatte med sin krig mot visse kretser i Kristiania: I *Ny Jord* (1893) harsellerte han med hovedstadens oppblåste – og talentløse! – kunstmiljø, og i *Redaktør Lyng*e (1893) utfordret han den norske medie-makta ved å lage et infamt nid-portrett av redaktør Olav Thommesen i Tidens Tegn. Hamsun ville selvsagt ha tjent på å gjøre som alle andre, nemlig å logre for hovedstaden, men det gjorde han altså ikke, han hadde i det hele tatt usedvanlig dårlige anlegg for opportunisme.

Hamsuns kritiske blikk på Kristiania dukker også opp seinere i forfatterskapet.

I 1908 ga han ut romanen *Benoni*. Boka fikk strålende anmeldelser i hovedstadsavisene, men så var det disse nordlendingene! ”Et Folkeliv som står os saa fjernt i sine Forestillinger, at man synes, de maa være hentet fra en anden Menneskerace”, skriver Aftenpostens anmelder, og han fortsetter:

De vandrer omkring med sit Trællesind og sin Trælletrods, sin Forfængelighed, sit Rethaveri og forøvrig med hele sit Slegtskab med Jordens Affald. /../ Mennesker hos hvem Aand og Tanker ikke stiger en Alen over Jordens Overflade. De kryber omkring som Orme og lader sig kildre af Solen.

Hamsun kommenterte ikke denne anmeldelsen straks, men året etter fikk han sjansen: Seint på høsten 1909 kom det et opprop i norske aviser forfattet av en statsråd, en biskop og en amtmann. Budskapet var at prester som sa ja til å tjenestegjøre nordpå, måtte være garantert å komme fort sørøver igjen, slik at de ikke ble ”glemt og overset” i nord.

I en lang artikkel i Morgenbladet 5. januar 1910 med tittelen ”Teologen i Æventyrland” gir Hamsun de tre høye herrer svar på tiltale. Her er det patrioten Hamsun som skriver, og han harsellerer

grundig med de tre og deres opprop, samtidig som han ser sitt snitt til å gi nordlendingene god attest:

../ I Tromsø Stift lever de elskværdigste Mennesker i Landet. Nordlandsbefolkningen har ikke Vestlendingens Sejghet og Surhet eller Østlændingens Stivhed og Sjølvgodhet. Nordlændingerne er godhjærtet og taalmodige, lette at lede – ogsaa lette at lede vild. ../ de krafser sig ikke slik frem gjennem Livet i grisk Nærighed som her sørpaa, de er naturligen blit rummeligere av Sind ved det uafstængte Fiskerliv de har levet.

I 1911 flyttet Hamsun nordover til Hamarøy. I de første store romanene han skrev etter hjemkomsten, *Børn av Tiden* (1913) og *Segelfoss By* (1915), fortsatte han diskusjonen om nordlendingene, og nå dukket den skarpe brodden mot kultureliten og embetsmannsaristokratiet i hovedstaden opp igjen.

Innledningsvis kommer han med et par spark til nordlendingene selv, dvs. til deres naivitet, deres makelighet og deres pratsomhet, eksperter som de etter Hamsuns mening er på å drømme seg bort og gå med hendene i lommene.

Men dette er bare småtterier mot den kanonade Hamsun retter mot Kristiania-kulturen, representert ved de embetsmenn som kommer nordover, den ene mer usympatisk enn den andre, skittviktige og pompøse der de brisker seg med sine ”skolekundskaber” og sine eksamener mens de ser ned på den befolkning de skal tjene. I to tykke bind hamrer Hamsun løs på dem, han blir liksom aldri lei av å gjenta hvor oppblåste og latterlige de er.

Hamsuns talerør i denne saken er bokas hovedperson, løytnant Willatz Holmsen, som lar sin forakt for embetsmennene komme tydelig til uttrykk: ”Jeg går og brækker mig bak gjærderne mine over det sorenskriveren og doktoren og bispen sier”, sier han (Samlede verker, VI, s. 37).

Embetsmennene på Segelfoss adlyder alle sammen det Hamsun kaller ”embetsmændenes flyttelov”: De er ingen steder ifra og de skal bare ett sted: Sørøver.

Lengst går Hamsun i sin omtale av distriktslegen, doktor Muus, et navn som åpenbart ikke er tilfeldig valgt:

Men det værste var distriktslægens utseende, hans degenerert-hed, det lave hode med hårstråene lagt påtvers, nærsyntheten, de store deformerte ører. En bytting hadde vel engang forvildet sig ind i hans slægt, var blit begravet i forrige århundre, men var atter opstået i ham (Samlede verker, VI, s. 231-32).

I nedlatende snobberi går sakfører Rasch doktoren en høy gang. Sakføreren reagerer f. eks. på at alminnelige nordlendinger har begynt med flagg og flaggstenger. Denslags burde egentlig være forbeholdt sånne som ham og doktoren, folk ”som så å si er født med flag og opvokst med flag” (Samlede verker, VI, s. 304).

Et særlig ondartet tilfelle representerer husmannssønnen Lars som hjelpes fram til prest og som øyeblikkelig overtar sin nye stands forakt for hjemstedet: ”Jeg indser ikke hvorledes jeg skulde holde det ut her for længre tid”, sier han. Ja, i grunnen forakter han ikke bare hjembygda, men hele landsdelen: ”Skulde en slik mand være præst i Nordland, skulde han i det hele tat mindes at han var fra denne landsdel!” (Samlede verker, VI, s. 411).

Hamsuns infame beskrivelser av disse embetsmenne er utvilsomt preget av hans eget kompleks for folk med ”eksamener” og ”skolekundskaber”, noe som kan forklare at han går så langt i sine angrep, ikke bare på embetsmennene selv, men endog på deres ektefeller og deres barn; de er like arrogante og ufordragelige alle sammen. Men det er viktig å få med seg at i hans heftige angrep på ”søringene” ligger det et like heftig forsvar for nordlendingene, for alminnelig folkevett og for at det å leve i Nord-Norge, f. eks. på Hamarøy, er like bra som å leve noe annet sted i Norge.

Midt under arbeidet med Segelfoss-bøkene dukket det opp en sak som ytterligere økte Hamsuns regionale engasjement: I det offisielle verket om Norge i perioden 1814-1914 viste det seg at kartet over Norge opererte med Nord-Norge i redusert målestokk. Hamsun protesterte rasende, og i en ny utgave av verket var kartet fjernet. Det offisielle norske skolekartet som var i bruk i norsk folkeskole helt fram til 1960, holdt imidlertid fast ved den gamle skikken med et redusert Nord-Norge.

Et seint ekko av denne nord-sør-motsetninga i Hamsuns forfatterskap dukker opp i romanen *August* (1930). Der får Pauline på kramboden en dag besøk av den nye presten i bygda, en prest som til Paulines overraskelse ikke forsøker å skjule at han er nordlending:

- Nå, Dokker har rod fiske? Så er Dokker nordlending?
- Helgelending.
- Det er navnkundig! utbrøt Pauline. Denne præst skjulte ikke sin ringe byrd, det var ydmygt, næsten som å være født i en stall og lagt i en krybbe (Samlede verker, XI, s. 9).

Det var viktig at Hamsun kastet seg inn i avisdebatten om Nord-Norge og nordlendingene, men enda viktigere var det at han i sine romaner skapte et mylder av skikkelser som til sammen viste et langt mer variert og nyansert bilde av det nordnorske. Og viktigst var det at Hamsun ga nordlendingene to egenskaper de ikke tidligere hadde hatt:

Han ga dem *språk* og han ga dem *humor*.

De nordlendingene som tidligere hadde opptrådt i norsk litteratur, f. eks. hos Jonas Lie, var alle gravalvorlige. Om de i det hele tatt snakket, så snakket de stivt riksmål.

Slik var det ikke hos Hamsun.

Hamsun er en av de store språkkunstnere og språkfornyere i norsk litteratur. En viktig del av hans egenartede språklige sjarm er

den folkelige, muntre og muntlige nordlandstone han fletter inn i sin personlige stil.

Dette språket ble etter hvert et varemerke for Hamsun. Særlig hans dialoger, men også hans fortellerstemme, får en tydelig nordlandstone.

Hamsuns nordlandsskikkelser nøyer seg ikke bare med å bruke et dialektfarget språk; de har i tillegg en uforferdet appetitt på alt det språklige drivgods som kommer i deres vei. De opptrer gjerne med storartede fremmedord og radbrukne bibelsteder og hårreisende sammenligninger blandet inn i sin hverdagslige tale. Resultatet er et fargerikt språklig karneval uten sidesyke i norsk litteratur.

I romanen *Landstrykere* har Hamsun selv kommentert dette språket. Her lar han kompisene Edevart og August snakke sammen, og samtalen avrundes med fortellerstemmens ofte siterte kommentar:

De pratet og pratet det over i sit forunderlige nordlandssprog, det var med mange påfaldende ord, uventede ord, det var ravgalt indtil kunst, men det uttrykte deres meninger (Samlede verker, X, s. 84).

*

I Hamsuns nordlandsromaner er Nordland ikke bare en kulisse for de store allmenne temaer som legges fram. Nordnorsk språk og nordnorsk folkeliv fyller tekstene med lokal farge og med kulturhistoriske detaljer. Disse detaljene har oftest liten relevans for de temaer som drøftes, de har tilsynelatende ingen annen oppgave enn å fortelle om seg selv. Språket kunne vært korrigert og de kulturhistoriske detaljene kunne vært strøket uten at det idemessige budskapet i romanene hadde blitt vesentlig svekket. Men Hamsun har villet ha begge dele med.

Hvorfor?

En måte å definere identitet på er å si at vi *er* våre *erfaringer*. Våre erfaringer forteller mye om hvem vi er, om våre familieforhold, om vår økonomi, om hva slags liv vi har levd, hvilke mennesker vi har møtt, hva slags arbeid vi har hatt, hva slags valg vi har gjort. Våre erfaringer er med på å forme oss som mennesker og med på å gjøre oss til dem vi er.

Med andre ord: Når Hamsun forteller om Nordland og Hamarøy, forteller han også om seg selv.

I den første vandrerromanen, *Under høststjernen* (1906), forlater vandreren det fine liv i byen og drar ut på landet der han tar seg jobb som gårdsgutt. Overgangen til arbeiderklassen går ganske lett: "Jeg lærte mig å gå med lange, seige skridt, og proletarutseendet hadde jeg før både i ansigtet og på hænderne" (Samlede verker, IV, s. 320).

Ja, hendene avslører ham! Han kan være så mye berømt forfatter han vil, og han kan kle seg så dyrt og så fint han vil, men hans arbeidsnever, hans bondehender, avslører ham og viser hvem han egentlig er og hvor han kommer fra. Han kan flykte fra mye, men han kan ikke flykte fra seg selv og sin egen bakgrunn. Han kan tvert imot ta denne bakgrunnen, disse erfaringene, i bruk, ikke bare som gårdsgutt, men også om forfatter, og det gjør han bl. a. ved å gi sine romaner et så sterkt preg av sin egen oppvekst på Hamarøy.

Hamsuns nordlandsromaner handler om mange store temaer – om modernitet, om makt, om maktmisbruk, om kjærlighet, om oppkomlingens psykologi, om klasseforskjell, om kapitalisme, om jord, om skog, om hav. Og tvers gjennom dette stoffet går en tydelig linje av nordnorsk hverdag, en tydelig linje som i tekst etter tekst viser Hamsuns identitet som nordlending, som fattiggutt fra folkedypet, uten fine eksamener, uten det han foraktelig kaller skolekunnskaper, men med en verden av erfaringer som fyller hans bøker med levd liv.

Fra Hamsun ga ut *Pan* i 1894 til han avsluttet August-trilogien i 1933, gikk det 39 år. I denne perioden forandret Norge

og Nord-Norge seg dramatisk. Også de mentale bildene og stereotypiene av Nord-Norge og nordlendingene forandret seg. En av de viktigste bidragsyterne til dette var Knut Hamsun. Med sine fargerike og morsomme nordlandsskikkelser gjorde han landsdelen mere eksotisk, men han gjorde også bildet av befolkninga mer nyansert og mer realistisk. Og ikke minst: Han fikk også sagt noe om seg selv og sine nordnorske røtter.